

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Dit lees maar!

Barbiers, L.C.J.; Oostendorp, M. van; Wolff, S.

Citation

Barbiers, L. C. J. (2022). Dit lees maar!. In M. van Oostendorp & S. Wolff (Eds.), *Het dialectendoeboek. De schatkamer van 90 jaar Meertens Instituut* (pp. 19-23). Gorredijk: Sterck en de Vreese. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3420538>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3420538>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Dit lees maar!

Sjef Barbiers

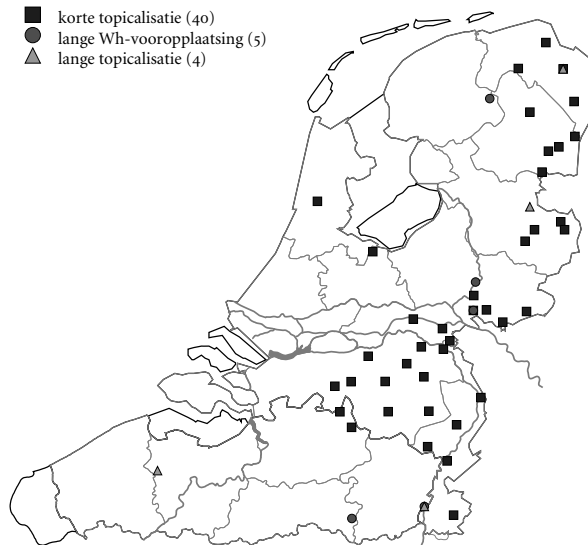
Testzin 485 in de DynaSAND database luidt: Dat doe maar!² Deze zin is in het Standaardnederlands onmogelijk. Vooropplaatsing is wel mogelijk in declaratieve, beschrijvende zinnen, bijvoorbeeld *dat* in de context *Wie kookt er? Dat doe ik*, maar niet in gebiedende imperatiefzinnen, zoals in *Dat doe maar*. Zin 485 werd voorgelegd aan dialectsprekers in 215 plaatsen in het Nederlandse taalgebied, de meeste in Nederland, om te onderzoeken of vooropplaatsing in de gebiedende wijs in dialecten van het Nederlands misschien wel mogelijk is.

Aanleiding om dit te onderzoeken was de observatie van Hilda Koopman in een artikel in 2007 dat zulke vooropplaatsingen in het Duits wel degelijk voorkomen, bijvoorbeeld *Das mach doch mal!* Dit contrast tussen het Nederlands en het Duits laat zien dat functionele verklaringen voor de onmogelijkheid van vooropplaatsing in Standaardnederlandse imperatiefzinnen tekortschieten. Als bijvoorbeeld het werkwoord in Standaardnederlandse imperatiefzinnen op de eerste plaats van de zin zou moeten staan om de zin als gebiedend te markeren – *Doe dat* –, waarom zou dat in het Duits dan niet hoeven?

² Overzicht SAND-data testzin 485 'Dat doe maar' in DynaSAND:

HET DIALECTEN DOEBOEK

De kaart hieronder, op basis van de gegevens in DynaSAND en gemaakt met de cartografische tool in DynaSAND, laat zien dat er inderdaad dialecten van het Nederlands zijn waarin vooropplaatsing in imperatieven mogelijk is (zie ook SAND Deel 1, kaart 95b).

Kaart 1: Vooropplaatsing in imperatiefzinnen. De blauwe vierkantjes geven de plaatsen aan met dialecten waarin dit mogelijk is. (Zie SAND Deel 1 voor de twee andere legenda-items, niet relevant hier.)

De onderzoeksvraag die we kunnen stellen op basis van deze kaart is: Hebben deze dialecten en het Duits misschien nog een andere grammaticale eigenschap met elkaar gemeen die dit verschil met het Standaardnederlands zou kunnen verklaren?

Een eerste hypothese (Barbiers 2007) was dat vooropplaatsing in imperatieve zinnen mogelijk is in talen en dialecten die een unieke vorm hebben voor het werkwoord in de imperatiefvorm. Het Duits heeft werkwoordsvormen zoals *nimm*, *gib* en *mach* en die kunnen alleen maar de imperatief aanduiden, terwijl in het Standaardnederlands de imperatiefvorm de stam van het werkwoord is, en die vorm valt samen met de vorm

van de eerste persoon enkelvoud: *Geef!* en *Ik geef*. Geen unieke imperatiefvorm dus.

In het onderzoeksstadium dat voorafging aan het maken van kaart 1 leek dit een veelbelovende hypothese. De gegevens uit een schriftelijke voorstudie (ook beschikbaar in DynaSAND) leken erop te duiden dat er naast de dialecten op kaart 1 ook dialecten in Noord-Holland en Zeeland zijn met vooropplaatsing in imperatiefzinnen. Veel Nedersaksische (in het oosten van het taalgebied) en Zeeuwse dialecten hebben met elkaar gemeen dat de eerste persoon enkelvoud de uitgang *-e* heeft, terwijl de imperatief die uitgang niet heeft en overeenkomt met de stam. De Noord-Hollandse dialecten hebben weliswaar niet zo'n uitgang *-e* in de eerste persoon enkelvoud, maar Ton Goeman wees mij erop dat die dialecten vaak een stemhebbende medeklinker hebben aan het eind van een werkwoord in de eerste persoon enkelvoud, en die stemhebbendheid zou een restant zijn van een vroegere *-e*-uitgang. Daarmee zouden alle dialecten met vooropplaatsing in imperatieven een unieke imperatiefvorm hebben, namelijk de stam van het werkwoord, en de hypothese ondersteunen.

Alleen de Noord-Brabantse dialecten vormden een probleem, want in die dialecten hebben eerste persoon enkelvoud en de imperatief wel degelijk dezelfde vorm. Dit probleem was aanleiding om de testzin opnieuw aan de dialectsprekers voor te leggen, waarbij bleek dat vooropplaatsing in imperatieven in Zeeuwse en Noordhollandse dialecten toch niet mogelijk is. De vals-positieve Noordhollandse en Zeeuwse gegevens waren het gevolg van de gebruikte methode. De zin *Dat doe maar* werd in de schriftelijke voorstudie, in die volgorde, voorgelegd aan dialectsprekers met het verzoek de zin te vertalen in het dialect. De dialectsprekers bleken de zin woord voor woord te hebben vertaald zonder erop te letten of de resulterende volgorde mogelijk was. Als de dialectsprekers mondeling gevraagd werd of die zin mogelijk was, dan zeiden ze nee.

Inmiddels werd duidelijk dat er nog meer moest worden verklaard dan alleen het verschil tussen imperatieven en declaratieven en tussen het

Standaardnederlands, het Duits en de dialecten. Uit nader onderzoek bleek dat vooropplaatsing in imperatieven in dialecten van het Nederlands beperkt is tot zogenoemde distale pronomina. Woorden als *dat*, *daar*, *die*, *dan* kunnen vooropstaan. (Distaal betekent ‘op enige afstand’, dus het gaat hier om voornaamwoorden die iets aanwijzen dat zich op enige afstand bevindt.) Woorden als *dit*, *hier*, *deze*, *nu* (zogenoemde proximale pronomina, die iets aanwijzen dat ‘dichtbijgelegen’ is) kunnen niet vooropstaan. De zin *Dit lees maar!* uit de titel is ook in de dialecten onmogelijk. En zinsdelen die uit meer dan één woord bestaan, bijvoorbeeld *dat boek*, kunnen ook niet vooropgeplaatst worden. Deze restricties gaan niet op voor het Duits. In Barbiers (2013, 2016) bespreek ik deze observaties en probeer ik ze te verklaren door genoemde hypothesen aan te passen, maar de verklaring is nog niet volledig.

Het promotieonderzoek van Astrid van Alem, die ook een bijdrage voor deze bundel heeft geschreven, heeft inmiddels voor een doorbraak gezorgd in de verklaring van deze complexe verzameling feiten. Zij ontdekte dat vooropplaatsing in imperatiefzinnen alleen mogelijk is in dialecten/talen waarin klinkers een klankverandering kunnen ondergaan in de werkwoordsvervoeging (de zogenoemde umlaut). Dat hadden we hierboven al gezien voor het Duits. Maar Van Alem's ontdekking is dat dit ook geldt voor de dialecten van het Nederlands, waarbij het dan niet alleen hoeft te gaan om de umlaut in een imperatiefvorm. Het is voldoende als het dialect een werkwoordsvorm heeft met umlaut. Een voorbeeld is het Zeddams (Nedersaksisch): *ik geef, gij geef, hij gif, Geef!* Een bespreking van deze ontdekking, met een theoretische analyse van de imperatiefzinnen in de relevante dialecten, is te vinden in Van Alem (2021).

Sjef Barbiers is hoogleraar Nederlandse Taalkunde aan de Universiteit Leiden. Hij is gespecialiseerd in comparatieve syntaxis en onderzoekt hoe talen en dialecten in zinsbouw verschillen en overeenkomen.

Bronnen

- Alem, A. van (2021). Licensing imperative subjects without an imperative operator. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 24. pp. 221-243.
- Barbiers, S., H. Bennis, G. De Vogelaer, M. Devos en M. van der Ham (2005). *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten (SAND), Deel 1*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Barbiers, S. (2007). On the periphery of imperative and declarative clauses in Dutch and German. In W. van der Wurff (ed.) *Imperative Clauses in Generative Grammar. Studies in honour of Frits Beukema*. Linguistik Aktuell/Linguistics Today 103. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. pp. 95-112.
- Barbiers, S. (2013). Geography and Cartography of the Left Periphery. The Case of Dutch and German Imperatives. In: E. Carrilho, C. Magro, & X. Álvarez (Eds.), *Current approaches to limits and areas in dialectology*. (pp. 267-292). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Barbiers, S. (2016). Noord-Brabants tussen Nederlands en Duits. Variatie in de syntaxis van imperatiefzinnen. *Leuvense Bijdragen* 99-100. pp. 302-336.
- Koopman, H. (2007). Topics in Imperatives. In W. van der Wurff (ed.) *Imperative Clauses in Generative Grammar. Studies in honour of Frits Beukema*. Linguistik Aktuell/Linguistics Today 103. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. pp. 153-180.

